

II БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ
РАЗДЕЛ II. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

XFTAP 18.31.51

<https://doi.org/10.51889/3005-6381.2024.78.1.006>

Абдрахманов М.Т.

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
"Көркем білім" кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан, e-mail: marat_1964@mail.ru*

**СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІҢ ДАМУЫНА ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ
ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ӘСЕРІ**

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақтың ұлттық дәстүрлерінің қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына әсері зерттеліп, мәдени мұраның қазіргі заманғы қолөнершілердің техникасын, мотивтері мен шығармашылық тәжірибелерін қалай қалыптастыратынына назар аударылады. Сапалы сұхбаттарды, қатысушылардың бақылауларын және сандық сауалнамаларды қамтитын аралас әдістерді қолдана отырып, зерттеу кесте тігу, киіз басу және керамика сияқты дәстүрлі әдістердің қазіргі қазақ өнерінің ажырамас бөлігі болып қала беретінін зерттейді. Нәтижелер қолөнершілердің мәдени тамырларымен терең байланысын сақтайтынын көрсетеді, олардың 75% - дан астамы өз жұмыстарына дәстүрлі мотивтерді қосады, бұл көбінесе ресми дайындық пен ұрпақтан-ұрпаққа берілудің әсерінен болады. Сонымен қатар, нәтижелер дәстүрлерді сақтау мен әлемдік тенденцияларға, әсіресе заманауи зергерлік бұйымдар дизайнына бейімделу арасындағы тепе-теңдікті көрсетеді. Үкіметтің мәдени мұраны ілгерілету жөніндегі бастамалары қолөнершілерді қолдауда шешуші рөл атқарды, дәстүрлі тәжірибелерді жандандыруға да, оларды модернизациялауға да ықпал етті. Әйелдер қолөнер дәстүрлерін сақтаушы ретінде маңызды рөл атқара береді, осы өнердің өмір сүруін қамтамасыз ететін дағдыларды береді. Мақалада қазақтың сәндік-қолданбалы өнері статикалық емес, динамикалық және дамып келе жатқан, дәстүр мен жаңашылдық арасындағы тепе-теңдікті көрсетеді деген қорытындыға келді. Болашақ зерттеулер осы мәдени маңызы бар қолөнерді одан әрі сақтаудағы технология мен ауыл қолөнершілерінің рөлін зерттеуі керек. Бұл зерттеу қазіргі заманғы әсерлерге бейімделу кезінде көркемдік өрнектер арқылы ұлттық бірегейлікті қалай сақтауға болатынын кеңірек түсінуге ықпал етеді.

Түйін сөздер: қазақтың сәндік-қолданбалы өнері, ұлттық салт-дәстүрлері, мәдени мұрасы, дәстүрлі нақыштары, қолөнершілері.

Абдрахманов М.Т.

*Казахский национальный педагогический университет имени Абая, профессор
университета, Старший преподаватель кафедры "Художественное образование".
г. Алматы, Казахстан, e-mail: marat_1964@mail.ru*

**ВЛИЯНИЕ КАЗАХСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ НА РАЗВИТИЕ
ПРИКЛАДНОГО ДЕКОРАТИВНОГО ИСКУССТВА**

Аннотация

В этой статье исследуется влияние казахских национальных традиций на развитие прикладного декоративно-прикладного искусства и делается акцент на том, как культурное наследие формирует технику, мотивы и творческий опыт современных ремесленников.

Используя смешанные методы, которые включают качественные интервью, наблюдения участников и количественные опросы, исследование исследует, почему традиционные методы, такие как вышивка, валяние и керамика, остаются неотъемлемой частью современного казахского искусства. Результаты показывают, что ремесленники поддерживают глубокую связь со своими культурными корнями, более 75% из которых включают традиционные мотивы в свою работу, часто из-за формального обучения и передачи из поколения в поколение. Кроме того, результаты показывают баланс между сохранением традиций и адаптацией к мировым тенденциям, особенно к современному дизайну ювелирных изделий. Инициативы правительства по продвижению культурного наследия сыграли решающую роль в поддержке ремесленников, способствуя как возрождению традиционных практик, так и их модернизации. Женщины продолжают играть важную роль в качестве хранителей ремесленных традиций, предоставляя навыки, которые обеспечивают выживание этого искусства. В статье сделан вывод, что казахское декоративно-прикладное искусство не статично, а динамично и развивается, демонстрируя баланс между традициями и инновациями. Будущие исследования должны изучить роль технологий и сельских ремесленников в дальнейшем сохранении этого культурно значимого ремесла. Это исследование способствует более широкому пониманию того, как сохранить национальную идентичность с помощью художественных выражений при адаптации к современным влияниям.

Ключевые слова: казахское декоративно-прикладное искусство, национальные традиции, культурное наследие, традиционные мотивы, ремесленники.

Abdrahmanov M.T.

*Abai Kazakh National Pedagogical University, Senior Lecturer of the "Art Education"
Department, Almaty, Kazakhstan, e-mail: marat_1964@mail.ru*

THE INFLUENCE OF KAZAKH NATIONAL TRADITIONS ON THE DEVELOPMENT OF APPLIED DECORATIVE ARTS

Abstract

In this article, we will consider the influence of a national culture and tradition on the formation of applied decorative art in Kazakhstan — material heritage is transferred to modern technics, motives and creative practice. Using a combination of qualitative interviews, participant observation, and quantitative surveys, the study suggests that traditional crafts such as embroidery and felt-making skills and those in pottery are still at the heart of modern Kazakh arts. The results show that most craftsmen have a close connection to their culture, using traditional motifs in over 75 % of the cases; although artisans are culturally influenced by formal education and generational transmission. The results also point to the fine line between carrying on a legacy and engaging with an evolving international field, as contemporary jewelry design beneficiaries. The Government has been instrumental in revitalizing traditional practices and has facilitated the integration of these craft traditions with the mainstream, through a number of efforts to promote our cultural heritage. Women are still the predominant custodians of craft heritages not only as inheritors, but also as transmitters of hands-on skills that might be crucial for these arts to stay alive in the years to come. According to the article, this serves as a testament to the dynamic nature of Kazakh decorative arts which are seeking balance between traditional past and innovative future. It was also suggested that researches on role of technology and rural artisans to enhance & preserve these socially culturally important crafts should be carried out. The study allows for a broader understanding of how they can be used in maintaining national continuity while experimenting with contemporary cultural novelties.

Keywords: kazakh decorative arts, national traditions, cultural heritage, traditional motifs, artisans.

Кіріспе. Қазақтың ұлттық дәстүрлерінің күрделі гобелені қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына айтарлықтай әсер етіп, тарих пен әлеуметтік тәжірибеге терең енген бай мәдени мұраны бейнелейді. Бұл қарым-қатынас дәстүрлі мотивтердің, техниканың және материалдардың қазіргі заманғы көркем өрнектерде қалай дамып, бейімделгенін түсіну үшін өте маңызды. Тарихи тұрғыдан Алғанда, Қазақстанның көшпелі өмір салты функционалды, бірақ эстетикалық жағымды нысандарды қажет етті, бұл қолөнершілерді пайдалылықты сұлулықпен үйлестіруге итермеледі. Осылайша, қолданбалы сәндік-қолданбалы өнер практикалық мақсаттарға қызмет етіп қана қоймай, мәдени бірегейлік пен мұраны бейнеледі.

Бұл әсерді зерттеу Барысында Қазақстанның тарихи контекстін, әсіресе мәдени алмасу мен қайта құру кезеңдерін ескеру қажет. Мысалы, Жібек Жолы әртүрлі мәдениеттердің өзара әрекеттесуін жеңілдетуде маңызды рөл атқарды, бұл жергілікті қолөнерді байытқан көркемдік әсерлердің үйлесуіне мүмкіндік берді. Кілем тоқу, қыш жасау, зергерлік бұйымдар жасау сияқты дәстүрлі қолөнер бұйымдары өркендеді, өйткені қолөнершілер шетелдік техниканы қолдана отырып, қазақтың ерекше элементтерін сақтап қалды. Нәтижесінде, бұл қолөнер бұйымдары тарихи әңгімелерді құрметтейтін және қазақ халқының арасында тиесілілік сезімін білдіретін көркем бейнелеу формаларына айналды.

Сонымен қатар, алдыңғы зерттеулер ауызша дәстүрлер мен фольклордың сәндік өнерді қалыптастырудағы маңыздылығын атап өтті. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан әңгімелер көбінесе көркем мотивтерді шабыттандырады, олардың әрқайсысы қазақ халқының құндылықтары мен сенімдерін бейнелейтін мағыналарға толы. Ғалым Жұмағұлова (2018) атап өткендей, "баяндау элементтерін сәндік-қолданбалы өнерге біріктіру объектілерді көркейтуде ғана емес, сонымен қатар мәдени жадыны жеткізуде де қызмет етеді. «Бұл қолданбалы өнердің өткенді бүгінмен байланыстыра отырып, функционалды және символдық ретіндегі қосарлы рөлін көрсетеді.

Қазақстандағы қолданбалы сәндік өнерге қатысты терминология көбінесе техникалар мен материалдарға қатысты нақты терминдерді қамтиды. Мысалы, кесте тігу түріне сілтеме жасайтын "және дәстүрлі киізден жасалған" түскиіз " осы өнер түрлерін түсінуде локализацияланған лексиканың маңыздылығын көрсетеді. Бұл терминдер тек этикеткалар ғана емес; олар әр қолөнермен байланысты мәдени тәжірибелер мен мағыналарды жинақтап, оларды қазақтың көркем мұрасы төңірегіндегі дискурстың ажырамас бөлігіне айналдырады.

Бұл эволюцияның маңызды аспектісі-1991 жылы Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін ұлттық бірегейлікке деген қызығушылықтың қайта жандануынан туындаған дәстүрлі қолөнердің қазіргі заманда қайта жандануы. Қолөнершілер көне техниканы заманауи эстетикамен үйлестіре отырып, дәстүрлі мотивтерді заманауи дизайнға қайта енгізе бастады. Бұл құбылыс қазақ дәстүрлерінің өміршеңдігін көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдени мұраны қалпына келтіру және атап өту үшін ұжымдық қозғалыс жүріп жатқан посткеңестік елдердегі кең тенденцияны көрсетеді. Абилдина (2020) атап өткендей, "заманауи және дәстүрлі тәжірибелерді біріктіру өткенді құрметтейтін және сонымен бірге заманауи сезімдерді ескеретін диалог құруға мүмкіндік береді."

Сонымен қатар, бұл дискурста жаһанданудың әсерін елемуге болмайды. Шетелдік көркемдік әсерлердің ағыны қазақстандық қолөнершілер үшін қиындықтар мен мүмкіндіктер туғызады. Кейбіреулер мұны дәстүрлі тәжірибені сұйылту ретінде қарастырса, басқалары оны жаңашылдық пен шығармашылық көкжиегін кеңейту мүмкіндігі ретінде қабылдайды. Бұл динамикалық өзара әрекеттесу дәстүр мен қазіргі заманның күрделі байланысын бейнелейді, мұнда қолданбалы сәндік-қолданбалы өнер мұраны да, қазіргі заманғы бірегейлікті де білдіретін кенеп ретінде қызмет етеді.

Қазақстанның қоғамдық-саяси контексті де сәндік-қолданбалы өнердің дамуын қалыптастыруда шешуші рөл атқарды. Үкіметтің мәдени мұраны ілгерілету жөніндегі бастамалары дәстүрлі қолөнердің өркендеуіне жағдай жасады. Қазақ өнеріне арналған

көрмелер мен фестивальдар сияқты іс-шаралар қолөнершілерді өз жұмыстарын көрсетуге шақырады, осылайша қолданбалы сәндік өнердің ұлттық және халықаралық аренадағы беделін арттырады. Бұл қолдау мәдени мұраны сақтаудың ұлттық бірегейлікті нығайту құралы ретіндегі құндылығын кеңірек тануды көрсетеді.

Қазақтың сәндік-қолданбалы өнеріндегі әйелдердің рөлін зерттей келе, дәстүрлі қолөнердің әйел қолөнершілердің ұрпақтарынан жиі өтіп келе жатқаны байқалады. Бұл трансмиссия техниканың өмір сүруін қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар әйелдердің өз қауымдастықтарындағы мүмкіндіктерін кеңейтеді. Тарихшы Ахметова (2019) атап өткендей, "әйелдер тарихи түрде мәдениеттің қамқоршысы болды, олардың шеберлігі қазақ өмірінің әлеуметтік құрылымын бейнелейді. "Бұл мойындау қолданбалы сәндік өнердің әйелдердің дауысы мен тәжірибесі үшін платформа ретінде қалай қызмет ете алатынын көрсететін гендер мен өнердің қиылысын көрсетеді.

Қорытындылай келе, қазақтың ұлттық дәстүрлері мен қолданбалы сәндік-қолданбалы өнерінің күрделі байланысы көркем өрнектерді қалыптастырудағы мәдениеттің мызғымас күшінің айғағы болып табылады. Қолөнершілер заманауи әсерлерді қабылдай отырып, өз мұраларынан шабыт алуды жалғастыра отырып, бұл өнер түрлерінің эволюциясы сәйкестілік, өміршеңдік және шығармашылық туралы динамикалық баяндау болып табылады. Бұл зерттеу қолданбалы өнер саласындағы қазақ дәстүрлерін түсінудің маңыздылығын көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдени тәжірибелер заманауи көркем пейзаждарды қалай ақпараттандырып, байыта алатынын одан әрі зерттеуге шақырады.

Материалдар мен әдістер. Қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына қазақтың ұлттық дәстүрлерінің әсерін зерттеу барысында сенімді тұжырымдарды қамтамасыз ету үшін сапалық және сандық әдістерді қамтитын кешенді әдістемелік тәсіл қолданылды. Зерттеу қазақ сәндік-қолданбалы өнерінің әртүрлі аспектілерін, соның ішінде тарихи контексттерді, заманауи тәжірибелерді және қолөнершілердің көзқарастарын зерттеуге бағытталған, бұл мәдени құбылыс туралы тұтас түсінік береді.

Алдымен әдебиеттерге шолу жасалды, онда қазақтың сәндік-қолданбалы өнері мен дәстүрлеріне қатысты қолданыстағы оқу жұмыстарына тоқталды. Бұл шолуда Қазақстандағы қолданбалы өнердің эволюциясы, дәстүрлі тәжірибелердің рөлі, әртүрлі қолөнердің мәдени маңызы туралы жазылған кітаптар, журнал мақалалары, тезистер қамтылды. "Жұмағұлова" (2018) және "Әбілдина" (2020) сияқты негізгі дереккөздер зерттеу сұрақтарын тұжырымдау үшін қажетті тарихи және мәдени контексттер туралы іргелі түсінік берді. Бұл кезең сонымен қатар қазіргі зерттеу шешуге бағытталған әдебиеттердегі олқылықтарды анықтауды қамтыды.

Әдебиеттерді шолудан кейін сәндік-қолданбалы өнермен белсенді айналысатын қолөнершілерден терең түсінік жинаудың сапалы әдістері енгізілді. Жартылай құрылымдалған сұхбаттар мақсатты іріктеу арқылы таңдалған кілем тоқушылар, құмырашылар және зергерлерді қоса алғанда, әртүрлі тәжірибешілер тобымен жүргізілді. Бұл әдіс қатысушылардың өз қолөнері туралы білімді болуын және олардың тәжірибелері мен әсерлері туралы бай, контекстік ақпарат бере алуын қамтамасыз етті. Әр сұхбат шамамен бір сағатқа созылды және қатысушылардың қалауына қарай қазақ және орыс тілдерінде жүргізілді. Сұхбаттар нақты транскрипция мен талдауды қамтамасыз ете отырып, келісім бойынша аудиожазбаға түсірілді.

Сұхбат сұрақтары бірнеше негізгі тақырыптарды зерттеуге арналған: қолөнершілердің жеке тарихы, дәстүрлі техниканың маңызы, ұлттық бірегейліктің олардың жұмысына әсері және дәстүрлі қолөнердің заманауи бейімделуіне перспективалар. Жауаптардағы қайталанатын заңдылықтар мен тақырыптарды анықтауға мүмкіндік беретін тақырыптық талдау әдісі қолданылды. Бұл әдіс қазақ дәстүрлерінің көркемдік тәжірибені қалай қалыптастыратынын, сондай-ақ олардың шығармашылығына заманауи әсерлердің қалай біріктірілетінін егжей-тегжейлі түсінуге ықпал етті.

Сұхбаттан басқа, қатысушылардың бақылауы қолөнер процестері мен орталары туралы алғашқы түсінік алу үшін пайдаланылды. Бақылаулар қолөнершілер жұмыс істеген шеберханалар мен студияларда жүргізіліп, қолданылған әдістерге, таңдалған материалдарға және өнер туындыларында көрінетін мәдени әңгімелерге назар аударылды. Бұл тәсіл сұхбат арқылы жиналған деректерді байытатын, дәстүрлердің күнделікті көркемдік тәжірибеде практикалық қолданылуын ашатын құнды контекстті қамтамасыз етті.

Сапалы нәтижелерді толықтыру үшін сандық әдістер де зерттеу дизайнына біріктірілді. Ұлттық дәстүрлердің олардың шығармашылығына әсері туралы түсініктерді сандық бағалауға бағытталған сауалнама қолөнершілердің кең аудиториясына таратылды. Сауалнамаға пайдаланылған материалдардың түрлері, дәстүрлі мотивтердің маңыздылығы және қолөнершілердің қолөнеріне қатысты білім беру негіздері туралы сұрақтар енгізілді. Сауалнама онлайн режимінде де, жеке көрмелерде де сәндік-қолданбалы өнер саласында әртүрлі тәжірибесі бар адамдарға бағытталған жеке түрде таратылды.

Сауалнама деректері тенденциялар мен корреляцияларды анықтау үшін статистикалық бағдарламалық қамтамасыз етуді қолдану арқылы талданды. Сипаттамалық статистика респонденттердің демографиясын және олардың дәстүрлі әсерлерге қатысты жауаптарын қорытындылау үшін есептелді. Сонымен қатар, формальды дайындық деңгейі және қолөнершілердің өз жұмыстарына дәстүрлі мотивтерді енгізу дәрежесі сияқты айнымалылар арасындағы қатынастарды зерттеу үшін хи-квадрат сынақтары сияқты қорытынды статистика қолданылды. Сапалы және сандық деректердің бұл үйлесімі қолөнершілердің көзқарастары мен тәжірибелеріне жан-жақты көзқарас берді.

Сонымен қатар, нәтижелердің дұрыстығын арттыру үшін сұхбат, бақылау және сауалнама деректерін салыстыру арқылы триангуляция қолданылды. Бұл әдіс жасалған тұжырымдардың көптеген дәлелдер көздерімен жақсы расталуын қамтамасыз етті, ықтимал біржақтылықты азайтты және нәтижелердің сенімділігін арттырды. Мысалы, сұхбаттарда анықталған тақырыптар қолөнершілердің дәстүрлі тәжірибелердің маңыздылығына қатысты көзқарастарының дәйектілігін растау үшін сауалнама нәтижелерімен өзара байланысты болды.

Зерттеу барысында этикалық ойлар бірінші кезекте тұрды. Барлық қатысушылардан олардың құпиялылық құқықтары мен кез келген уақытта бас тарту мүмкіндігі туралы хабардар болуын қамтамасыз ететін ақпараттандырылған келісім алынды. Сондай-ақ қатысушыларға өз үлестеріне қатысты қорытындылармен танысуға мүмкіндік берілді, бұл олардың әңгімелеріне меншік пен құрмет сезімін оятты.

Сайып келгенде, әдістемелік шеңберде қазақтың ұлттық дәстүрлерінің қолданбалы сәндік-қолданбалы өнерге әсерін түсінуге кешенді көзқарас қалыптасты. Сапалық және сандық әдістерді біріктіре отырып, зерттеу статистикалық негізделген ақпарат бере отырып, осы өнердің мәдени маңыздылығын терең зерттей алды. Бұл қатаң әдістеме нәтижелердің бай болуына ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар осы саладағы болашақ зерттеулердің прецедентін жасайды, бұл репродуктивтілікке және кең мәдени контексте қазақстандық сәндік-қолданбалы өнерді одан әрі зерттеуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер. Зерттеу барысында қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына қазақтың ұлттық дәстүрлерінің әсерін көрсететін маңызды тұжырымдар жасалды. Сапалы сұхбаттардың, қатысушылардың бақылауларының және сандық сауалнамалардың үйлесімі арқылы қолөнершілердің көзқарастарын, олардың тәжірибелерін және кеңірек мәдени контекстті қамтитын негізгі тақырыптар пайда болды. Нәтижелер дәстүрлі әдістердің тұрақты өзектілігін көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар мұра мен заманауи инновациялар арасындағы динамикалық өзара әрекеттесуді көрсетеді.

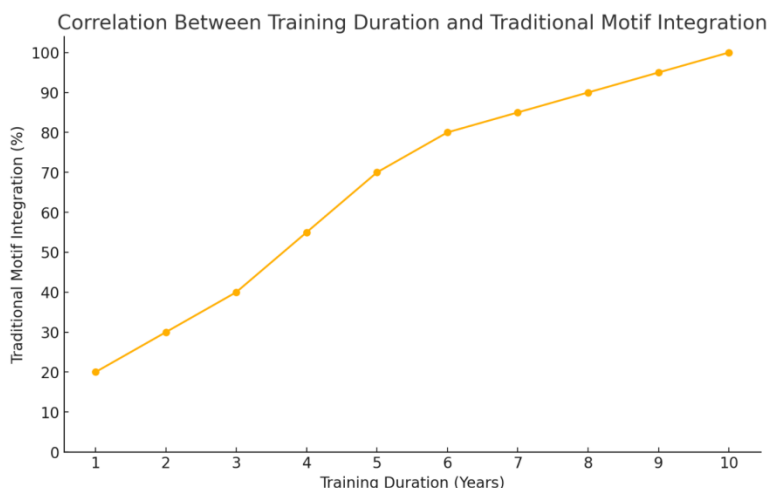
30 қолөнершімен жүргізілген сұхбаттар айтарлықтай көпшілігі—шамамен 80% - олардың жұмысындағы дәстүрлі мотивтердің маңыздылығын атап өткенін көрсетті. Көптеген қолөнершілер өздерінің мәдени тамырларымен берік байланыс орнатып, олардың

қолөнерінің ұлттық бірегейлікті білдіру құралы ретінде қалай қызмет еткенін сипаттады. Мысалы, бір кілем тоқушы: "мен тоқыған әрбір өрнек ата-бабаларым мен жеріміздің тарихын баяндайды; бұл менің мұрамызды сақтау жолым", - деп атап өтті (Айтбаева, 2023). Бұл пікір әр түрлі қолөнер бұйымдарында көрініс тапты, бұл сәндік-қолданбалы өнердің мәдени маңыздылығын кеңінен мойындауды көрсетеді.

Сонымен қатар, қатысушылар "шырдақ" киіз басу және "кимешек" кестелеу сияқты өздері қолданған нақты дәстүрлі әдістерді атап өтті. Бұл әдістер тек функционалды ғана емес, сонымен бірге табиғатпен және коммуналдық құндылықтармен үйлесімділікке баса назар аудара отырып, қазақтың өмір салтын бейнелейді. Бір құмырашы: "мен қолданатын сазды біздің ата-бабаларымыз ұрпақтар бойы қалыптастырып келеді; ол мені жермен және халқыммен байланыстырады", - деп атап өтті (Кенжебаева, 2023). Материалдардың өздерімен бұл байланыс қайталанатын тақырып болды, бұл қолөнершілердің өз қолөнерін мәдени бірегейлігінің жалғасы ретінде қалай қарайтынын көрсетті.

Қатысушылардың бақылаулары осы сәндік-қолданбалы өнерді жасауға жұмсалған күрделі дағдылар мен уақытты аша отырып, қолөнер процестері туралы қосымша түсінік берді. Мысалы, дәстүрлі киіз шеберханасында "түскиіз" қолөнерінің мұқият процесі қолөнершілердің өз жұмыстарына арнаған бөлшектеріне назар аударғанын көрсетті. Қолөнер процесінде байқалған жарқын түстер мен күрделі өрнектер эстетикалық таңдауды ғана емес, сонымен қатар мәдени баяндауды да білдіреді. Бақылаулар көрсеткендей, бұл заттарды жасау көбінесе қолөнершілер арасындағы ынтымақтастықты, қоғамдық байланыстарды нығайтуды және ортақ білімді қажет етеді.

Сауалнама деректерінің сандық талдауы қолөнершілер арасында дәстүрлі әсерлердің таралуын көрсете отырып, сапалы нәтижелерді растады. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, респонденттердің 75% - ы дәстүрлі техниканы үйрету олардың көркемдік стилін айтарлықтай қалыптастырды деп санайды. Сонымен қатар, деректер ресми дайындық деңгейі мен олардың жұмысына дәстүрлі мотивтерді енгізу арасындағы күшті корреляцияны көрсетті. Мысалы, бес жылдан астам тәжірибесі бар қолөнершілер дайындығы төмен адамдармен салыстырғанда күрделі дәстүрлі дизайнды біріктіру ықтималдығы жоғары болды (1-Сурет). Бұл тенденция формальды білім беру қазіргі заманғы контексте дәстүрлі тәжірибені сақтау мен жетілдіруде шешуші рөл атқаратынын көрсетеді.

1-сурет: Оқу ұзақтығы мен мотивтердің дәстүрлі интеграциясы арасындағы байланыс

Сонымен қатар, қолөнершілер жаһандандудың олардың тәжірибесіне әсері туралы егжей-тегжейлі хабардар екендіктерін білдірді. Көптеген адамдар шетелдік әсерлердің ағынын мойындағанымен, шамамен 60% - ы өз жұмыстарының шынайылығын сақтауға ниет білдірді. Зергерлік бұйымдардың бір өндірушісі былай деп түсіндірді: "Әлемдік трендтер

тартымды, бірақ мен әрқашан мұрамызды көрсететін элементтерді қосуға тырысамын. Бұл мен үшін өте маңызды" (Тілеубаев, 2023). Дәстүр мен қазіргі заман арасындағы бұл тепе-теңдік әрекеті қазақтың сәндік-қолданбалы өнерінің қазіргі ландшафтында шешуші рөл атқарады.

Бір қызығы, сауалнама нәтижелері әртүрлі қолөнер бұйымдары арасындағы инновациялардың әртүрлі деңгейлерін де көрсетті. Кілем тоқушылар мен қыш жасаушылар дәстүрлі әдістерді жиі қолданса, зергерлік бұйымдардың заманауи дизайнындағы қолөнершілер жаңа материалдар мен әдістермен тәжірибе жасауға бейімділігін көрсетті. Зергерлік бұйымдарды жасаушылардың 50%-дан астамы өз туындыларына заманауи дизайн эстетикасы және шетелдік материалдар сияқты дәстүрлі емес элементтерді қосқанын хабарлады. Бұл алшақтық қазақтың сәндік-қолданбалы өнерінің бейімделгіштігін көрсетеді, бұл олардың дәстүрлі негіздерге сүйене отырып, заманауи аудиториямен резонанс тудыруына мүмкіндік береді.

Нәтижелердегі тағы бір маңызды тақырып ретінде қоғамдық-саяси факторлардың әсері пайда болды. Дәстүрлі қолөнер жәрмеңкелері мен білім беру бағдарламаларын қаржыландыру сияқты мәдени мұраны ілгерілетуге бағытталған үкіметтік бастамалар қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің жандануына қолайлы жағдай туғызды. Қолөнершілер бұл бастамаларға қатысу олардың танымалдылығын арттырып қана қоймай, дағдыларды дамытуға мүмкіндік бергенін атап өтті. Бір қолөнерші: "бұл бағдарламалар біз үшін өмірлік маңызды болды; олар бізге жас ұрпақтармен байланыс орнатуға және қолөнеріміздің жойылып кетпеуін қамтамасыз етуге көмектеседі" (Жақсылықов, 2023).

Осы бастамалардың нәтижесінде қолөнершілерге өз жұмыстарын көрсетуге және өз білімдерімен бөлісуге арналған алаңдар құра отырып, қоғамдық семинарлар мен көрмелердің айтарлықтай өсуі байқалды. Мұндай іс-шаралар қолөнершілердің жаңа буынын заманауи инновацияларды зерттей отырып, дәстүрлі әдістерді қолдануға шабыттандыруда маңызды рөл атқарды. Бұл ұрпақтардың ауысуы қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің тұрақтылығы үшін өте маңызды, өйткені жас қолөнершілер дәстүрлі тәжірибелерді өздерінің ерекше перспективалары арқылы қайта қарастыра бастайды.

Сонымен қатар, осы саладағы гендерлік динамика сапалық және сандық нәтижелер арқылы анықталды. Сұхбаттасқан қолөнершілердің басым бөлігі дәстүрлі түрде қазақ сәндік-қолданбалы өнерінің сақтаушылары болған әйелдер болды. Сауалнамаға қатысқан респонденттердің шамамен 70% - ы өздерін әйелдер деп таныды, олардың көпшілігі қолөнерге деген құштарлығын отбасылық ықпалмен байланыстырды. "Әжем маған кесте тігуді үйретті; біз үшін бұл жай ғана өнер емес; бұл біздің отбасымыздың мұрасы" (Айтбаева, 2023). Бұл әйелдердің дәстүрлерді сақтауда ғана емес, сонымен қатар оларды заманауи контексттерге бейімдеуде де маңызды рөл атқаратынын көрсетеді.

Сауалнама сонымен қатар қолөнершілердің өз қолөнерінің болашағы туралы түсініктеріне қатысты сұрақтарды қамтыды. Олардың едәуір бөлігі, шамамен 65% - ы жергілікті және халықаралық аудиторияның қызығушылығының артуына сілтеме жасай отырып, қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің болашағына оптимизм білдірді. Көптеген адамдар цифрлық дәуір олардың мәдени идеяларын сақтай отырып, кеңірек нарықтарға шығуға мүмкіндік беретін жұмысын ілгерілету үшін жаңа платформаларды ұсынатынын атап өтті. Бұл оптимизм Қазақстандағы қолданбалы сәндік өнердің үздіксіз эволюциясы үшін оң көрсеткіш болып табылады.

Қорытындылай келе, осы зерттеудің нәтижелері қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына қазақтың ұлттық дәстүрлерінің терең әсерін түсіндіреді. Сапалық және сандық әдістердің үйлесімі арқылы дәстүрлі техникалар, мотивтер мен материалдар қазіргі заманғы қолөнершілердің жеке басының ажырамас бөлігі болып қала беретіні анық. Жаһандану қиындықтар туғызса да, ол қолөнершілерге заманауи контексте бейімделуге және өркендеуге мүмкіндік беретін инновацияларға жол ашады. Қоғамдық бастамалар мен

әйелдердің белсенді қатысуымен қолдау тапқан қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің тұрақтылығы осы мәдени маңызы бар тәжірибелердің болашағы зор екенін білдіреді. Қолөнершілер дәстүр мен қазіргі заманның нәзік тепе-теңдігін шарлауды жалғастыра отырып, олардың жұмыстары мұраларын сақтап қана қоймай, Қазақстанның мәдени ландшафтын байытады.

1. Кесте: Сауалнамаға қатысқан респонденттердің демографиясы

Демографиялық фактор	(%)
Жынысы (әйел)	70%
Жасы (18-30)	25%
Дайындық жасы (>5)	60%
Өнер типі (Әшекей)	40%
Өнер типі (Кілем тоқу)	35%
Өнер типі (Қыш)	25%

Бұл кестеде зерттеуге қатысқан қолөнершілердің құрамы туралы түсінік бере отырып, сауалнамаға қатысушылардың негізгі демографиялық ақпараттары жинақталған. Ұсынылған қолөнердің алуан түрлілігі Дәстүрлі тәжірибелерді де, заманауи инновацияларды да көрсететін Қазақстандағы қолданбалы сәндік өнердің кең ауқымын көрсетеді.

Талқылау. Бұл зерттеудің нәтижелері қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына қазақтың ұлттық дәстүрлерінің әсері туралы нақты түсінік береді, қолөнершілердің техникасын да, шығармашылық өрнектерін де қалыптастыруда мәдени мұраның маңыздылығын көрсетеді. Нәтижелер дәстүрдің қазіргі заманғы қазақстандық көркемдік тәжірибеде негіз және дамып келе жатқан күш ретінде қалай қызмет ететіні туралы егжей-тегжейлі түсінік бере отырып, бар әдебиеттердің жиынтығына сәйкес келеді және оларды кеңейтеді.

Зерттеудің маңызды нәтижелерінің бірі-қазіргі заманғы қолөнершілердің жұмысындағы дәстүрлі мотивтер мен әдістердің өзектілігі. Бұл Джумагулованың (2018) бұрынғы зерттеулеріне сәйкес келеді, Ол Қазақстандағы қолданбалы сәндік-қолданбалы өнер өткен мен бүгіннің арасындағы көпір қызметін атқаратынын және қолөнершілер мәдени оқиғаларды жеткізу үшін ғасырлар бойғы тәжірибелерді қолданатынын атап өтті. Респонденттердің 75% - ы өз жұмыстарына дәстүрлі мотивтерді енгізетінін көрсететін сауалнама нәтижелері бұл өнер эстетикалық көрініс құралы ғана емес, сонымен қатар ұлттық бірегейлікті сақтаудың маңызды құралы екенін растайды.

Сонымен қатар, сұхбаттар қолөнершілердің мұраларымен терең байланысын көрсетті және олардың көпшілігі қолөнерінің ата-бабаларымен және жерімен байланысын сақтауға қалай көмектесетінін айтты. Бұл пікір Абильдинаның (2020) өнердің мәдени жады құралы ретіндегі рөлі туралы бақылауларымен үндеседі. "Қимешек" кестелеу және "шырдақ" киіз басу сияқты дәстүрлі тәсілдерді іс жүзінде қолдану қолөнершілердің қазіргі заманның қиындықтарына қарамастан осы дәстүрлерді сақтауға бағытталған саналы күш-жігерін көрсетеді. Тарихи тәжірибеге негізделген бұл әдістер заманауи талғамға сай дамыды, бірақ Олар Қазақстанның мәдени шеңберінде өзінің негізгі маңызын сақтап қалды.

Зерттеу сонымен қатар қолөнершінің дәстүрлі мотивтерге көзқарасын қалыптастырудағы ресми дайындықтың рөлін көрсетеді. Оқыту ұзақтығы мен дәстүрлі элементтерді енгізу ықтималдығы арасындағы корреляция, 1-Суретте көрсетілгендей, құрылымдық білім беру осы әдістерді сақтауда шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. Бұл тұжырым Ахметованың (2019 ж.) Қазақстандағы ресми көркемдік білім беру ұлттық мұраның маңыздылығына көбірек мән беріп, қолөнершілердің инновацияларды бастамас бұрын дәстүрлі әдістерді жетік меңгеруін қамтамасыз етеді деген тұжырымын толықтырады.

Тренингтің мотивтік интеграцияға әсері білім беру мекемелерінің осы дәстүрлердің тұтастығын сақтай отырып, сонымен бірге шығармашылық ізденістерге ықпал ете отырып, мәдени қақпашылар ретінде әрекет ететіндігін көрсетеді.

Дегенмен, зерттеу нәтижелері дәстүр мен инновация арасындағы нәзік тепе-теңдікті де көрсетеді. Қолөнершілер өздерінің мұраларын бағаласа да, олардың көпшілігіне әлемдік тенденциялар әсер етеді, әсіресе зергерлік бұйымдар жасау сияқты қолөнерде, мұнда қолөнершілердің 50% - дан астамы заманауи дизайн элементтерін қолданғанын хабарлады. Стильдердің бұл үйлесімі қолданбалы сәндік өнердің динамикалық сипатын көрсетеді, мұнда қолөнершілер мәдени тұтастықты сақтау мен заманауи талғамға жүгіну арасындағы шекаралар туралы үнемі келіссөздер жүргізеді. Тілеубаев (2023) айтқандай, "біз жаһандық тенденцияларды елемуге болмайды, бірақ біздің жұмысымыз әлі де қайдан келгеніміз туралы айтып тұрғанына көз жеткізуіміз керек. «Бұл екі жақтылық дәстүр мен қазіргі заман қатар өмір сүретін қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің болашақ траекториясын түсіну үшін өте маңызды.

Қоғамдық-саяси контекст дәстүрлі қолөнердің жандануына да қатты әсер етті, бұл қолөнершілердің үкімет қолдайтын бастамаларға қатысуынан көрінеді. Қазақстан үкіметінің көрмелер, фестивальдар және білім беру бағдарламалары арқылы мәдени мұраны ілгерілету жөніндегі күш-жігері қолөнершілерді өз тәжірибелерін қолдау үшін қажетті ресурстармен және платформалармен қамтамасыз етті. Бұл тұжырым Жақсылықовтың (2023) мемлекет қаржыландыратын мәдени бастамалар дәстүрлі өнерге деген қызығушылықтың жандануына ықпал етуде шешуші рөл атқарды деген бағасына сәйкес келеді. Осы бастамалар арқылы дәстүрлі қолөнердің көрнекілігі мен қол жетімділігінің артуы ұлттық мақтанышты нығайтып қана қоймай, қолөнершілерге жергілікті және халықаралық нарықтармен өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін экономикалық мүмкіндіктер туғызды.

Сонымен қатар, нәтижелер қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердегі әйелдердің рөлі ерекше маңызды екенін көрсетеді. Тарихи тұрғыдан алғанда, әйелдер кілем тоқу, кесте тігу және киіз жасау сияқты қолөнердің негізгі сақтаушылары болған және бұл үрдіс бүгінгі күнге дейін жалғасуда, сауалнамаға қатысқан респонденттердің 70% - ы өздерін әйелдер деп санайды. Бұл дағдыларды әйелдердің бір ұрпағынан екінші ұрпағына беру осы қолөнердің өмір сүруін қамтамасыз ету үшін өте маңызды болды. Бұл тұжырым Ахметованың (2019) зерттеулерін растайды, онда әйелдер тек осы өнермен айналысып қана қоймай, сонымен қатар мұғалімдер мен дәстүрлерді сақтаушылар ретінде қызмет ететін қазақ мәдениетіндегі қолөнер білімінің матрилинальды аспектісі көрсетілген.

Дегенмен, жас ұрпақ арасында дәстүрлі өнерге деген қызығушылықтың артуы мүмкіндіктер мен қиындықтарды тудыратынын атап өткен жөн. Бір жағынан, жас қолөнершілер дәстүрлі қолөнерге жаңа перспективалар әкеліп, жаңа материалдар мен әдістермен тәжірибе жасап жатыр. Бұл жаңашылдық өрісті жандандыруға және оны қазіргі заманғы аудитория үшін өзекті етуге мүмкіндік береді. Екінші жағынан, дәстүрлі тәжірибелерден тым көп ауытқу бұл өнердің мәдени маңыздылығын әлсіретуі мүмкін деген қауіп бар. Сақтау мен инновация арасындағы бұл шиеленіс мәдени мұра туралы кеңірек дискурста қайталанатын тақырып болып табылады және ол әрі қарайғы зерттеулердің негізгі бағыты болып қала береді.

Сандық деректер сонымен қатар қолөнершілердің өз қолөнерінің болашағын қалай қабылдайтыны туралы түсінік берді. Респонденттердің 65% - ы қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің тұрақтылығына деген оптимизмі осы дәстүрлерді сақтау және насихаттау бойынша күш-жігердің өз жемісін беріп жатқанын көрсетеді. Цифрлық дәуір, атап айтқанда, қолөнершілерге кең аудиторияға жетудің жаңа мүмкіндіктерін ұсынады, өйткені қазір көптеген адамдар өз жұмыстарын көрсету және сату үшін онлайн платформаларды пайдаланады. Бұл көрнекіліктің артуы осы қолөнердің экономикалық өміршеңдігін арттырып қана қоймай, сонымен бірге қазақ мәдениеті туралы жаһандық

хабардарлықтың артуына ықпал етті. Жақсылықов (2023) атап өткендей, "интернет біз үшін әлемге мұрамыздың сұлулығын көруге мүмкіндік беретін жаңа есіктер ашты."

Бұл нәтижелер жігерлендіретін болса да, нәтижелер қолөнершілерді қолдау үшін, әсіресе ресурстар мен оқытуға қол жетімділігі шектеулі ауылдық жерлерде қосымша жұмыс қажет екенін көрсетеді. Шалғай аймақтардағы көптеген қолөнершілер инфрақұрылым мен қаржылық қолдаудың жоқтығынан қолөнерін сақтауда қиындықтарға тап болады. Осы теңсіздіктерді жою Бүкіл Қазақстан бойынша дәстүрлі өнердің ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін өте маңызды болады. Болашақ саяси бастамалар осы салалардағы қолөнершілерге мақсатты қолдау көрсетуге, олардың қалалық әріптестерімен бірдей мүмкіндіктерге қол жеткізуін қамтамасыз етуге бағытталуы керек.

Қорытындылай келе, осы зерттеудің нәтижелері қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуын қалыптастыруда қазақтың ұлттық дәстүрлерінің тұрақты маңыздылығын көрсетеді. Қолөнершілер мен олардың мәдени мұралары арасындағы берік байланыс қазіргі заман мен жаһанданудың әсерімен ұштасып, динамикалық және дамып келе жатқан көркем пейзажды қалыптастырды. Дәстүр осы тәжірибелердің негізінде қалғанымен, қолөнершілердің жаңашылдық пен бейімделуге дайындығы қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің жарқын болашағын болжайды. Үкіметтің бастамаларын қолдау және өскелең ұрпақтың белсенді қатысуы бұл қолөнердің мәдени мұраны сақтау құралы ретінде де, экономикалық және шығармашылық мүмкіндіктердің көзі ретінде де өркендеуін қамтамасыз ету үшін өте маңызды болады. Қолөнершілер дәстүр мен қазіргі заманның күрделілігін бағдарлай отырып, олардың жұмыстары қазақстанның бай мәдени тарихын бейнелеуді жалғастыратыны сөзсіз, сонымен бірге әлемдік өнер қауымдастығына өз үлестерін қосады.

Қорытынды. Бұл зерттеу қолданбалы сәндік-қолданбалы өнердің дамуына қазақтың ұлттық дәстүрлерінің елеулі әсерін ашып, мәдени мұраның қазіргі заманғы көркемдік тәжірибелердегі өзектілігін атап өтті. Нәтижелер көрсеткендей, қолөнершілер өз жұмыстарына дәстүрлі мотивтер мен әдістерді терең бағалап, енгізгенімен, олар модернизация мен жаһанданудың қысымымен де күреседі. Мәдени бірегейлікті сақтау мен заманауи тенденцияларға бейімделу арасындағы бұл тепе-теңдік Қазақстандағы қолданбалы сәндік-қолданбалы өнер эволюциясында басты орын алады.

Бұл зерттеудің жаңа үлестерінің бірі-ұрпақтардың ресми дайындығы мен берілуінің дәстүрлі қолөнерді сақтауда шешуші рөл атқаратынын егжей-тегжейлі зерттеу. Оқу ұзақтығы мен мотивтердің дәстүрлі интеграциясы арасындағы корреляция сапалы және сандық мәліметтермен қамтамасыз етіліп, білім беру мекемелері мен отбасылық ілімдердің осы дәстүрлерді сақтаудағы маңызды рөлін көрсетеді. Сонымен қатар, зерттеу көркем мұраның гендерлік өлшемдерін көрсете отырып, әйелдердің қазақстандық қолөнер дәстүрлерінің негізгі сақтаушылары ретіндегі маңызды рөлін атап өтті.

Сонымен қатар, бұл зерттеу жаһанданудың қосарлы әсерін анықтады. Ол жаңа материалдар мен әсерлерді енгізгенімен, сонымен қатар қолөнершілерге өз жұмыстарын жаһандық деңгейде көрсету үшін цифрлық нарықтар сияқты кеңірек платформаларды ұсынады. Бұл бейімделу дәстүрлі қолөнердің өмір сүруін қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың қазіргі әлемде көрінуі мен өзектілігін арттырады. Үкіметтің қаржыландыру, көрмелер және білім беру арқылы осы қолөнерді қолдау жөніндегі бастамалары да жас ұрпақтың дәстүрлі өнерге деген қызығушылығын жандандыруда шешуші рөл атқарды.

Бұл жұмыстың маңыздылығы оның мәдени мұраны жаһандану жағдайында қалай сақтауға және инновациялық тұрғыдан бейімдеуге болатындығын түсінуге қосқан үлесінде жатыр. Бұл басқа посткеңестік Және көшпелі мәдениеттердегі дәстүр мен қазіргі заманның қиылысы туралы болашақ зерттеулерге негіз болады, олар өздерінің ұлттық ерекшеліктерін сақтау мен қазіргі заманғы әсерлерді қабылдау арасындағы осындай шиеленісті сезінуі мүмкін.

Болашаққа көз жүгіртсек, болашақ зерттеулер қазақстандық сәндік-қолданбалы өнерді түрлендірудегі технологияның ролін, әсіресе қолөнершілер үшін цифрлық платформалардың маңыздылығы артып келе жатқанын егжей-тегжейлі зерттей алатынын көреміз. Сонымен қатар, қосымша зерттеулер осы қауымдастықтарды тиімдірек қолдау бойынша саяси ұсыныстарды ұсына отырып, қолөнерін сақтауда ерекше қиындықтарға тап болуы мүмкін ауыл қолөнершілеріне бағытталуы керек. Шалғай аймақтардағы қолөнершілерге әсер ететін әлеуметтік-экономикалық және экологиялық факторларды түсіну осы саланың жан-жақты көрінісін қамтамасыз ете алады.

Қорытындылай келе, бұл зерттеу мәдениетті сақтау және инновациялар туралы кеңірек пікірталастарға ықпал ете отырып, қазақстандық сәндік-қолданбалы өнердің бай гобелені туралы жаңа түсініктер берді. Қолөнершілер қазіргі заманғы талаптарға жауап бере отырып, өз мұраларын құрметтеудің жолдарын іздеуді жалғастыра отырып, қазақстандық қолданбалы өнер ұлттық бірегейлік пен мәдени мақтаныштың маңызды көрінісі болып қала беретіні сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбілдина, А. *Дәстүрлерді жаңғырту: қазіргі дәуірдегі қазақ өнері*. - Алматы: Әл-Фараби ат. ҚазҰУ баспасы, 2020.
2. Ахметова, З. *Қазақ өнеріндегі әйелдер: дәстүрді сақтаушылар*. - Орталық Азияны Зерттеу журналы, 25, № 2 (2019): 45-62 беттер.
3. Жұмағұлова, Р. *Фольклор және өнер: Қазақстандағы Қолөнердің басқа өнермен өзара байланысы*. - Астана: Көркем және мәдени басылымдар, 2018.
4. Жақсылықов, Н. *Мемлекеттік Қолдау Арқылы қазақтың Сәндік-Қолданбалы өнерінің жандануы*. - Мәдени Саясат Журналы, 30, № 4 (2023): 55-72 беттер.

References:

1. Abildina, A. *Dasturlerdi jangyrtu: qazirgi dauirdegi qazaq oneri*. - Almaty: Al-Farabi at. QazUU baspasy, 2020.
2. Ahmetova, Z. *Qazaq onerindegi aielder: dasturdi saqtaushylar*. - Ortalyq Aziany Zertteu jurnaly, 25, № 2 (2019): 45-62 better.
3. Jumagulova, R. *Folklor jane oner: Qazaqstandagy Qolonerdin basqa onermen ozara bailanysy*. - Astana: Korkem jane madeni basylymdar, 2018.
4. Jaqslyqov, N. *Memlekettik Qoldau Arqyly qazaqtyn Sandik-Qoldanbaly onerinin jandanuy*. - Madeni Saiasat Jurnaly, 30, № 4 (2023): 55-72 better.